

УДК 37.015.31:17.023.32-057.876

АЛЛА БАРБІНОВА

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

ОСОБИСТІСНИЙ ПІДХІД ДО ВИХОВАННЯ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ В УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розглянуто особистісний підхід до виховання сімейних цінностей учнів професійно-технічних навчальних закладів. Проаналізовано принцип гуманізму як підґрунтя особистісного підходу. Наведено визначальні характеристики особистісного підходу. Уточнено суть особистісного підходу як педагогічної умови виховання сімейних цінностей учнів професійно-технічних навчальних закладів.

***Ключові слова:** особистісний підхід, виховання, гуманізм, учні професійно-технічних навчальних закладів.*

Постановка проблеми. Реалії українського суспільства, неоднозначність підходів до створення сім'ї та її розвитку, переорієнтація поглядів сучасної молоді на цінності сім'ї зумовлюють проблему формування готовності молодого покоління до створення сім'ї та формування установок на відповідальне батьківство. Основні підходи щодо необхідності формування у молоді установок на сім'ю як передумови їх підготовки до сімейного життя обґрунтовані державних документах директивного та регулюючого характеру, зокрема, у Конституції України; Сімейному та Цивільному кодексах України; законах України – "Про охорону дитинства", "Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування", "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні" тощо.

Встановлено, що навчання учнів у професійно-технічному навчальному закладі є сензитивним періодом для навчання статево-рольовій та соціальній поведінці особистості в сім'ї. Ефективність процесу формування готовності учнів до створення сім'ї може бути забезпечена створенням у професійно-технічному навчальному закладі таких умов, в основу яких покладаються основні положення гуманістичної парадигми освіти.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Багатоаспектність цієї проблеми спричинює увагу представників дослідників різних галузей – соціологів, філософів, психологів, педагогів тощо.

Морально-педагогічним аспектам підготовки учнів до сімейного життя присвячено праці В. Бойко, Л. Верб, М. Вовчик-Блакитної, З. Зайцевої, Є. Ільїної, Р. Лемехової, В. Сухомлинського. На індивідуальний та диференційований підхід до особистості учня у підготовці майбутнього сім'янина звертали увагу Т. Абаєва, В. Вечер, І. Овчиннікова, Н. Пономаренко, М. Феоктистова. Певний доробок у дослідженні різних аспектів виховання особистості й організації виховної діяльності у навчальних закладах здійснили вчені А. Бойко, Г. Васянович, С. Вітвицька, Т. Дем'янчук, С. Карпенчук, О. Романовський, Г. Шевченко.

Розкриття особливостей сучасного гуманістичного підходу знаходимо у працях І. Зязюна, С. Подмазіна, А. Маслоу та ін.; певний доробок по забезпеченню сприятливих умов формування людини як унікальної особистості здійснили Г. Балл, І. Бех, О. Киричук, О. Кононенко, М. Левківський, В. Сухомлинський та ін.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні особистісного підходу як педагогічної умови виховання сімейних цінностей учнів професійно-технічних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виховний процес у професійно-технічному навчальному закладі має бути спрямований на виховання цілісної особистості громадянина України – фахівця-професіонала своєї справи, широкого ерудита, наділеного рисами високої культури та духовності, що є основою у формуванні установок на сім'ю.

Одним з основних завдань методології виховного процесу є обґрунтування ефективності та доцільності особистісного підходу виховання особистості як педагогічної умови виховання сімейних цінностей учнів професійно-технічних навчальних закладів.

В "Українському педагогічному словнику" особистісний підхід визначається як послідовне ставлення педагога до вихованця як до особистості, як до самосвідомого відповідального суб'єкта власного розвитку і як до суб'єкта виховної взаємодії. Особистісний підхід передбачає допомогу вихованцю в усвідомленні себе особистістю, у виявленні, розкритті його можливостей, становленні самосвідомості, у здійсненні особистісно значущих і суспільно прийнятих норм самовизначення, самореалізації та самоутвердження [3].

Аналіз праць науковців, які досліджують виховання особистості дозволяє стверджувати, що основою особистісного підходу виступають ідеї гуманізму, а гуманістичний підхід є теоретичним підґрунтям особистісного підходу.

Суть сучасного гуманізму полягає у визнанні людини найвищою цінністю, в піднесенні її особистої гідності, турботі про людину й дотриманні її прав на свободу, щастя та прояв власних здібностей, «... на вільну й відповідальну участь у житті світу й суспільства» [2].

Визначальними характеристиками педагогічного гуманізму К. Роджерс вважає [6]: спрямованість навчання й освітнього процесу в цілому до учня;

створення максимально сприятливих умов для оволодіння дітьми соціально накопиченого досвіду, опанування обраною професією, розвитку і прояву творчої

індивідуальності, високих громадянських, моральних, інтелектуальних якостей, які можуть забезпечити особистості соціальну захищеність і гідне існування;

визнання цінностей дитини як особистості, її прав і свобод, вільний розвиток, повага до себе, партнерів, толерантність, діалог культур.

ціль гуманних викладачів – розвивати внутрішню дисципліну учнів.

Реалізація концепції гуманізації навчально-виховного процесу, визначена в офіційних нормативно-правових державних документах України, зумовлює потребу у осмисленні принципу педагогічного гуманізму у вихованні.

Практика підтверджує, що принцип педагогічного гуманізму передбачає повагу до позиції вихованця навіть тоді, коли він відмовляється виконувати висунуті вимоги. Якщо педагог не поважає вихованця через те, що він має власну позицію, то тим самим не визнає індивідуального буття особистості, її краси, своєрідності й чарівності. Крім того, цей принцип вимагає визнання права особистості на повну відмову від формування тих якостей, які за будь-яких причин суперечать її переконанням (гуманність, релігійність). Важливим елементом принципу педагогічного гуманізму є розвиток у вчителів і учнів позитивної установки на особистість один одного. Суб'єкт-суб'єктний характер організації навчання і виховання скеровує установку вчителя й учня на активний пошук готовності взаєморозуміння, проникнення у світ почуттів і переживань. За таких умов і відбувається спрямованість людини на людину. Наприклад, учень, у якого діє установка «учитель – особистість», буде впевнений у тому, що у складній, можливо, екстремальній ситуації, в якій опинився учень, такий учитель захистить його від несправедливих звинувачень, підозр, здійснить об'єктивну моральну оцінку. Водночас, установка педагога на учня як особистість створює момент істини – момент позитивного очікування: учень не схибить, зможе морально вистояти, виявить моральну стійкість і надійність.

Ми погоджуємося з думкою Г.О. Балла. [1], який до принципів гуманізму відносить наступні: конструктивізму і реалізму, толерантності, діалогізму, медіаційності, орієнтованості на культуру, особистісної орієнтації, моральності і гармонійності.

Принципи педагогічного гуманізму доповнюють педагогічні ідеї А.С. Макаренка. Він вважав, що рівень вимог до людини має відповідати рівневі поваги до неї з боку вчителя. Моральна вимогливість педагога до учня має стати засобом духовного становлення особистості учня, формування її моральної позиції, орієнтації на позитивну моральну діяльність. Здатність педагога сформулювати моральні вимоги забезпечує сприйняття та усвідомлення їх дитиною.

А.С. Макаренко приділяв значну увагу вихованню особистості. Навчання і виховання вважав послідовним і нерозривним процесом впливу на дитину, а тому закликав дотримуватись індивідуального підходу у вихованні, уникати шаблонів і стереотипів. Він стверджував, що значний виховний потенціал криється у атмосфері колективу, в якому перебуває вихованець. Атмосфера повинна бути доброзичливою, спокійною та життєрадісною. Значне місце у створенні такої атмосфери займає вихователь, який виступає як член колективу, застосовує демократичний стиль педагогічного керівництва, є для вихованців другом і наставником, має з ними спільні інтереси і знаходиться у постійному творчому пошуку нових методів педагогічного впливу на вихованців.

Нині педагогічна практика спирається на ідеї гуманістичного виховання В. О. Сухомлинського, який у своїх працях узагальнив, систематизував, розширив та наповнив новим змістом ідеї попередників-гуманістів. В.О.Сухомлинський вказував на суб'єкт-суб'єктний характер організації навчання і виховання. Основою педагогічної концепції, яку сформулював видатний педагог, є довіра і повага до

учня, визнання її унікальності та усвідомлення права на власний моральний вибір. У своїй педагогічній практиці В. Сухомлинський відстоював головну філософську ідею свого життя: гуманне суспільство можуть створювати лише мудрі, гуманні люди, а таких людей може виховати лише гуманізм. В. Сухомлинський у багатьох своїх працях зазначав, що у виконанні складних завдань навчання і виховання значна роль належить вчителю. Він стверджував: "...необхідно, щоб особистість вчителя здійснювала найбільш яскравий, діяльнісний і благодотворний вплив на особистість учня." [7].

Гуманістична педагогіка В. Сухомлинського ґрунтувалася на загальнолюдських і національно-духовних моральних цінностях, народній мудрості. Провідна ідея педагогічної системи великого гуманіста у тому, що кожна дитина, кожна людина заслуговує бути щасливою, і тому завданням школи визначав створення педагогічних умов для всебічного гармонійного розвитку дитини, які б надали їй можливості максимально розкрити свої природні здібності і проявити свої гуманістичні особистісні якості. Така ідея може бути реалізована на практиці при застосуванні особистісного підходу у вихованні.

Як важливий психолого-педагогічний принцип особистісно-орієнтований підхід представлений у монографії С.О. Сисоєвої. Основу такого принципу складає сукупність вихідних теоретичних положень про особистість та практичних методичних засобів, що сприяють її цілісному розумінню, вивченню та гармонійному розвитку [4]. Це певний методологічний інструментарій, що спирається на синтез видобутих психологічною та педагогічною наукою закономірностей побудови, функціонування та розвитку особистості.

В.В. Рибалка виокремлює обов'язкові компоненти, завдяки яким реалізується особистісний підхід, а саме:

базування особистісного підходу на цілісному, системному уявленні про особистість з певною структурою психічних якостей особи;

розробка та використання особистісно-орієнтованого комплексу методів вивчення (психодіагностики), стимуляції, розвитку та реалізації творчого потенціалу людини;

опора на цілісне уявлення про життєвий шлях особистості, охоплення найбільш важливих, довготривалих, ключових періодів її становлення з урахуванням "ліній розвитку", процесу накопичення, збагачення і трансформації притаманних особистості якостей та їх втілення у процесі та продуктах діяльності та поведінки;

забезпечення такого визначення індивідуально - та соціально-психологічних особливостей людини, яке б давало змогу прогнозувати, попереджати, виявляти і розв'язувати гострі особистісні проблеми людини і завдяки цьому запобігати втратам її творчого потенціалу, надавати їй адекватну допомогу у компенсації відхилень від норми, у становленні здорового способу життя, у здійсненні творчого розвитку та плідної діяльності й поведінки;

представлення та реалізація особистісного підходу у цілях, змісті й методах навчально-виховної роботи [5].

Таким чином, беручи за основу компоненти особистісно-орієнтованого підходу, запропоновані Рибалко В.В., ми розуміємо особистісний підхід у вихованні сімейних цінностей учнів ПТНЗ як концептуальну позицію підґрунтям якої виступає гуманістичний підхід, а особистісно-орієнтований підхід – як педагогічну умову, що виступає методологічним інструментарієм власної педагогічної діяльності з організації виховної діяльності майстрів виробничого навчання, викладачів та вихователів професійно-технічних навчальних закладів, який дозволяє за допомогою опори на систему взаємозв'язаних понять, ідей і способів дій, що є базовими для особистісно орієнтованої освіти, забезпечити і підтримати процеси

виховання сімейних цінностей, формування відповідального ставлення до батьківства, самопізнання, самореалізації і саморегуляції особистості учнів навчально-виховному процесі професійно-технічних навчальних закладів.

Ефективність реалізації педагогічним працівником особистісного підходу у вихованні сімейних цінностей в учнів ПТНЗ залежить від таких факторів: знання індивідуальних особливостей особистості учня, постійне вивчення інтересів, звичок, поглядів тощо; діагностика рівня сформованості особистісних якостей та їх моніторинг; місце сімейних цінностей у контексті системи життєвих цінностей; зміни тактики впливу і взаємодії педагогічного працівника і учня у відповідності до обставин і виховуючих ситуацій; створення середовища для саморозвитку і самовиховання особистості учня; формування самостійності, ініціативи, результативної творчої діяльності; гуманістична спрямованість, висока моральність, духовність і культурність особистості педагога, рівень педагогічної майстерності.

Висновки. Таким чином, особистісний підхід у взаємодії учня і педагогічного працівника під час виховного процесу створює сприятливі педагогічні умови для виховання сімейних цінностей, формування відповідального батьківства та особистісного зростання учнів у навчально-виховному процесі професійно-технічного навчального закладу, а також ефективного забезпечення гуманних відносин у навчально-виховному середовищі закладу освіти.

Список використаної літератури

1. Балл Г. О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах): наук. вид. / Г. О. Балл; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України, Всеукр. громад. орг. «Асоц. гуманіст. психології». – 2-ге вид., доповн. – Житомир: Волинь: Рута, 2008. – 232 с.
2. Борзенко И. М. Основы современного гуманизма: Учебное пособие для вузов / Борзенко И. М., Кувакин В. А., Кудишина А. А. – М.: Российское гуманистическое общество. – 2002. – 389 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко; голов. ред. С.В. Головка. – К.: Либідь, 1997. – 375 с.
4. Педагогічні технології у неперервній педагогічній освіті: Монографія / За ред. С.О. Сисоевої. – Київ: Віпол, 2001. – 502 с.
5. Рибалка В.В. Методологічні питання наукової психології. – К.: Ніка-Центр, 2003. – 204 с.
6. Роджерс К. Свобода учиться / К. Роджерс, Д. Фрейберг – М.: Смысл, 2002. – 527 с.
7. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: у 5 т./В.О. Сухомлинський.–Т.2.– К.:Рад.школа,1976.– 521с.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2017 р.

БАРБИНОВА А.

Полтавский национальный педагогический университет имени В.Г. Короленко, Украина

ЛИЧНОСТНЫЙ ПОДХОД К ВОСПИТАНИЮ СЕМЕЙНЫХ ЦЕННОСТЕЙ У УЧЕНИКОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

В статье рассмотрен личностный подход к воспитанию семейных ценностей учеников профессионально-технических учебных заведений. Проанализирован принцип гуманизма как основа личностного подхода. Приведены определяющие характеристики личностного подхода. Уточнена сущность личностного подхода как педагогического условия воспитания семейных ценностей учеников профессионально-технических учебных заведений.

Ключевые слова: личностный подход, воспитание, гуманизм, ученики профессионально-технических учебных заведений

BARBINOVA A.

Poltava National Pedagogical University named after V. Korolenko, Ukraine

A PERSONAL APPROACH TO FAMILY VALUES EDUCATION AMONG STUDENTS OF VOCATIONAL EDUCATIONAL SCHOOL

The article considers the personal approach education family values of students of vocational educational institutions. Analyzed the principle of humanism as the basis of a personal approach. Given the defining characteristics of a personal approach. Clarifies the essence of personality-oriented approach as a pedagogical conditions of education of the family values of students of vocational educational institutions.

Thus, a personal approach in the interaction of a student and a pedagogical worker during the educational process creates favorable pedagogical conditions for the education of family values, the formation of responsible parenting and personal growth of students in the educational process of the vocational education institution, as well as the effective provision of humane relations in the educational -the educational environment of the institution of education.

Key words: *personal approach, education, humanism, students of vocational educational institutions*